

Ραψωδία α (στίχοι 1 – 25)

A. Το πρώτο προοίμιο (το προοίμιο του ποιητή), στ. 1-13

Η δομή ενός προοιμίου κάθε επικής διήγησης είναι η εξής:

1. Επίκληση: ο ποιητής επικαλείται τη συνδρομή (την αρωγή, τη βοήθεια) της μούσας να του δώσει έμπνευση και να τον καθοδηγήσει στο δύσκολο έργο της ποιητικής δημιουργίας.

Στ. 1: Έτσι και στην Οδύσσεια ο ποιητής ζητάει από τη μούσα της επικής ποίησης, την Καλλιόπη, να τον εμπνεύσει για να «ανιστορήσει τον άντρα τον πολύτροπο» (=να διηγηθεί για τον πολυμήχανο, τον έξυπνο, τον εύστροφο, τον εφευρετικό άντρα).

Η επίκληση στη μούσα δεν είναι μια τυπική υποχρέωση του ποιητή. Υποκρύπτει μια βαθιά πίστη των αοιδών αλλά και γενικότερα των ανθρώπων της εποχής εκείνης, ότι η ποιητική δημιουργία, όπως και κάθε άλλο δημιουργικό έργο, υπερέβαινε τις ανθρώπινες δυνατότητες και επομένως απαιτούσε την υποστήριξη κάποιας θεϊκής δύναμης. Αυτό αποδεικνύει πως, όσο κι αν αιώθει ασφαλής ο αοιδός προικισμένος με το ταλέντο που του έδωσαν οι θεοί, γνωρίζει πολύ καλά πως η ανθρώπινη γνώση είναι περιορισμένη. Εξάλλου, έχοντας εξασφαλίσει και τη βοήθεια της μούσας, το έργο του αποκτά κύρος και συνεπώς κανείς δε θα μπορεί να το αμφισβητήσει.

2. Διήγηση: ο ποιητής παρουσιάζει με συντομία την υπόθεση του έπους (Στ. 1 «που βρέθηκε ...-στ.11). Στο προοίμιο της Οδύσσειας παρουσιάζονται κάποια βασικά χαρακτηριστικά του ήρωα και κατά κάποιο τρόπο και το πλάνο της υπόθεσης του έργου.

3. Παράκληση: ο ποιητής ζητά από τη μούσα να του ορίσει το χρονικό σημείο από το οποίο θα ξεκινήσει την αφήγηση.

Στ. 12-13: στην Οδύσσεια ο ποιητής παρακαλεί τη μούσα να αρχίσει την αφήγηση από ένα χρονικό σημείο της δικής της επιλογής («από όπου θες ξεκίνα αυτήν την ιστορία») και έπειτα να την παρουσιάσει και στον ίδιο («και πες την και σ' εμάς»).

→ Ποιες πληροφορίες για την υπόθεση της Οδύσσειας δίνονται στο α' προοίμιο;

- ο κύριος ήρωας του έργου χωρίς να αναφέρεται το όνομά του
- το χρονικό σημείο που έγινε η αρχή για τις ταλαιπωρίες του (αφού της Τροίας πάτησε το κάστρο το ιερό)
- υπαινικτικά παρουσιάζονται τα παθήματα του ήρωα και των συντρόφων του στο ταξίδι του νόστου
- η επιθυμία του να διασφαλίσει την επιστροφή στην πατρίδα και των συντρόφων του και οι λόγοι για τους οποίους ο ήρωας δεν το κατάφερε
- το ήθος του ήρωα με άμεσο χαρακτηρισμό («πολύτροπος») ή με έμμεσο τρόπο («που τόσο επιθυμούσε να σώσει τους συντρόφους»)

→ Γιατί όμως ο ποιητής δεν κατονομάζει τον κεντρικό ήρωα του έπους αμέσως, αλλά παρασιωπά το όνομά του σχεδόν μέχρι το τέλος του προοιμίου;

Ίσως γιατί οι στίχοι αυτοί αναφέρονται στο ποιητικό παρελθόν του Οδυσσέα, όπου αυτός είναι αφανισμένος για τους ανθρώπους, σα να ήταν νεκρός. Και για τους νεκρούς απέφηναν να χρησιμοποιήσουν τα ονόματά τους (όπως εξάλλου και σήμερα λέμε «ο συχωρεμένος»).

→ Γιατί πάλι το α' προοίμιο μένει ελλιπές ως προς τη θεματογραφία του έπους;

Διότι για τον ποιητή προέχει η ηθογράφηση του ήρωα. Πράγματι, το α' προοίμιο της Οδύσσειας, αν και δεν κατονομάζει, ηθογραφεί επιμελώς τον κεντρικό ήρωα αποδίδοντάς

του πρώτα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ήθους του (στ. 1-5) και έπειτα στο β' μέρος την κατεξοχήν αρετή του, που θέλει να προβάλλει, το *φιλέταιρον*(στ. 6-11).

→ Πώς παρουσιάζεται ο ήρωας μέσα από το προοίμιο;

- τον *άντρα τον πολύτροπο*: παραδοσιακό επίθετο που παρέλαβε ο ποιητής μαζί με άλλα από παλαιότερους επικούς ποιητές. Το επίθετο πολύτροπος σημαίνει αυτόν που ξέρει να ξεπερνά τις δυσκολίες με πολλούς τρόπους, τον επινοητικό, τον εφευρετικό, τον πολύξερο, τον εύστροφο, τον πονηρό.
- *Της Τροίας πάτησε το κάστρο το ιερό*: με τη γενναιότητα και την ευστροφία του έγινε ο πορθητής της Τροίας (βλ.δούρειο ίππο)
- *Βρέθηκε στα πέρατα του κόσμου να γυρνά-γνώρισε πολιτείες πολλές, έμαθε πολλών ανθρώπων τις βουλές*: για δέκα χρόνια ο ήρωας περιπλανήθηκε σε χώρες μακρινές, γεμίζοντας έτσι πείρα και γνώση
- *Πάθη πολλά τον σημάδεψαν*: πολύπαθος, βασανισμένος
- *Σηκώνοντας το βάρος για τη δική του ζωή και των συντρόφων του το γυρισμό*: το ταξίδι του έχει σκοπό τόσο την επιστροφή του ίδιου στο νησί του όσο και των συντρόφων του στην πατρίδα
- *Που τόσο επιθυμούσε*: άξιος και υπεύθυνος ηγέτης ο Οδυσσέας, γιατί νοιαζόταν για τους συντρόφους του
- *Γιατί εκείνοι χάθηκαν από τα δικά τους τα μεγάλα σφάλματα*: κρίνονται με τη φράση αυτή οι σύντροφοι του Οδυσσέα ως απερίσκεπτοι, ασεβείς, ενώ παράλληλα τονίζεται το δικό του ήθος. Διότι, σε αντίθεση με εκείνους ο Οδυσσέας ήταν ευσεβής και υπεύθυνος

→ Ποιο το βαθύτερο νόημα της φράσης «χάθηκαν από τα δικά τους τα μεγάλα σφάλματα»;

Ο ποιητής καταρχάς διαφοροποιεί τον Οδυσσέα από τους επιπόλαιους, απερίσκεπτους και ασεβείς συντρόφους του. Ο ίδιος διακρίνεται για τη σωφροσύνη του, τη σύνεσή του, την ευσεβεία του απέναντι στους θεούς και τις επιθυμίες τους. Έπειτα, ο στίχος αυτός προβάλλει την άποψη που διέπει όλο το έργο, ότι ο άνθρωπος έχει μερίδιο ευθύνης για τις πράξεις του

Πιο συγκεκριμένα, οι σύντροφοι του Οδυσσέα δείχνοντας επιπολαιότητα και ανευθυνότητα παράκουσαν την εντολή-συμβουλή του, αγνόησαν την προειδοποίησή του ότι, αν έτρωγαν τα ζώα του Ήλιου, ο θεός θα τους τιμωρούσε. Η ανυπακοή τους είχε ως συνέπεια το θάνατό τους. Συνεπώς, από μόνοι τους προκάλεσαν τη δυστυχία τους. Διότι οι άνθρωποι είναι ελεύθεροι να κάνουν τις επιλογές τους, όμως σε περίπτωση που παραβιάζουν κάποιους κανόνες θα πρέπει να είναι έτοιμοι να δεχτούν και τις συνέπειες.

→ Ποια η τεχνική της προειδοποίησης; Επισημαίνουμε αυτή στο προοίμιο του ποιητή;

Προειδοποίηση του ακροατή ονομάζεται η εκ των προτέρων νύξη από τον ποιητή για γεγονότα και καταστάσεις που με την κανονική τους σειρά θα έρθουν αργότερα. Πρόκειται για στοιχείο αφηγηματικής τεχνικής. Ένα τέτοιο στοιχείο τεχνικής χρησιμοποιείται και στους στίχους 10-11, όπου γνωστοποιείται το επεισόδιο με το θάνατο κάποιων συντρόφων του Οδυσσέα, για το οποίο θα γίνει λόγος κανονικά στη ραψωδία μ.